

TEHTANJE STRAHU PRED KRIMINALITETO

VANJA ERČULJ

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija.
E-pošta: vanja.erculj@fvv.uni-mb.si

Povzetek Strah pred kriminaliteto je pogosta tema raziskovanja v zadnjih 50 letih. Število objav na temo strahu pred kriminaliteto čez leta eksponentno narašča. Kot socialni problem ima številne posledice na različna področja družbe, zato ga proučujejo raziskovalci različnih znanstvenih disciplin, od kriminologije do geografije. Na raziskave strahu pred kriminaliteto so leteli številni očitki o neustrezni teoretični definiciji in neustreznem merjenju pojava. Prispevek povzema nekatere očitke in izboljšave v merskem procesu, ki so vodile do veljavnih in zanesljivih zaključkov raziskovanja strahu pred kriminaliteto.

Ključne besede:

strah
pred
kriminaliteto,
konceptualizacija,
operacionalizacija,
veljavnost,
zanesljivost.

WEIGHTING FEAR OF CRIME

VANJA ERČULJ

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia.
E-mail: vanja.erculj@fvv.uni-mb.si

Abstract Fear of crime has been a frequent research topic for the past 50 years. The number of publications on the subject of fear of crime has been growing exponentially over the years. As a social problem, it has many consequences for different society areas, so it is studied by researchers in various scientific disciplines, from criminology to geography. Research on fear of crime has been the subject of numerous allegations regarding the inadequate theoretical definition and insufficient measurement of the phenomenon. The paper summarizes some of the criticisms and improvements in the measurement process that have led to valid and reliable conclusions of the crime fear investigation.

Keywords:

fear of
crime,
conceptualisation,
operationalisation,
validity,
reliability.

1 Uvod

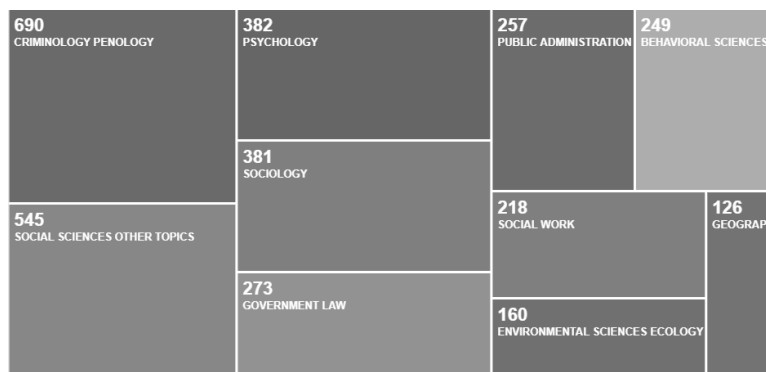
Strah pred kriminaliteto (ang. fear of crime) je zadnjih 50 let pomembna tema raziskovanja, kar je možno videti tudi na sliki 1, ki prikazuje letno število objav s ključno besedo »fear of crime« v obdobju med 1960 in 2019 (zapis iz vmesnika Web of Science na dan 5. 8. 2020). Število objav z manjšimi nihanji eksponentno narašča.

Slika 1: Število prispevkov s ključno besedo »fear of crime« med letoma 1960 in 2019

Vir: <https://www.cobiss.si/baze/wos.htm>

Raziskovanja strahu pred kriminaliteto se lotevajo znanstveniki, dejavni na različnih znanstvenih področjih. Največ prispevkov na to temo je na področju kriminologije in penologije, sociologije, psihologije in ostalih družbenih ved, politologije, vedenjskih znanosti, socialnega dela in geografije (slika 2).

Slika 2: Deset znanstvenih disciplin z največjim številom prispevkov o strahu pred kriminaliteto v znanstveni bazi WOS med letoma 1960 in 2019

Vir: <https://www.cobiss.si/baze/wos.htm>

Tema raziskovanja je aktualna, ker je strah pred kriminaliteto socialni problem, ki pomembno vpliva na vedenje posameznikov in njihovo kakovost življenja (Hale, 1996). Posamezniki, ki izražajo večji strah pred kriminaliteto, se v večji meri zadržujejo doma, posledica manjše socializacije pa je nižja povezanost med prebivalci soseske, ki ima pomemben vpliv na pojav kriminalitete v okolišu (Hirschfield in Bowers, 1997; Villarreal in Silva, 2006). Conklin (1976) navaja še nekatere druge posledice strahu pred kriminaliteto, kot so poostreni varnostni ukrepi doma in preseljevanje, slab sloves in izogibanje nekaterim predelom soseske, vpliv na kaznovalno politiko (postane manj liberalna) in manjše zaupanje v legitimnost policije in pravosodnega sistema.

Raziskovanje in merjenje strahu pred kriminaliteto zahteva jasno definicijo, teoretično opredelitev pojma oz. koncepta in njegovih razsežnosti (konceptualizacija) ter določitev vprašanj, spremenljivk oziroma indikatorjev, s katerimi je mogoče pojav oz. njegove dimenzije meriti (operacionalizacija). Če je pojav jasno definiran in se njegova teoretična opredelitev dobro odraža v vprašanih, s katerimi pojav posredno merimo, lahko pričakujemo, da bo merjenje veljavno – merili bomo tisto, kar želimo meriti in zanesljivo – stabilno v času in instrumentu. Ravno merjenje strahu pred kriminaliteto je bilo v preteklosti večkrat tarča kritik številnih raziskovalcev (Farrall in Gadd, 2004; Farrall, Bannister, Ditton in Gilchrist, 1997; Ferraro in Grange, 1987; Hale, 1996).

2 Konceptualizacija in operacionalizacija strahu pred kriminaliteto

Konceptualizacija in operacionalizacija koncepta strahu pred kriminaliteto sta tesno povezani. Prve raziskave so strah pred kriminaliteto merile z enim samim vprašanjem (indikatorjem). Najbolj pogosto vprašanje je bilo »Kako varnega se počutite, ko se ponoči sprehajate po svoji soseski?« (Baker, Nienstedt, Everett in McCleary, 1983). Tovrstno merjenje je bilo izpostavljeno številnim kritikam. Med drugim so tovrstni operacionalizaciji pojma očitali, da ne meri strahu pred kriminaliteto, ampak verjetnost, da se posamezniku med hojo ponoči v soseski kaj zgodi (kasneje je to opredeljeno kot verjetnost viktimizacije) ter da je merjenje preveč splošno, brez geografskega, časovnega in stvarnega konteksta (Chataway in Hart, 2016; Ferraro in Grange, 1987; Garofalo in Laub, 1978). S slednjim je mišljena predvsem odsotnost konkretnih kriminalnih dejanj, saj je strah pred različnimi vrstami kriminalnih dejanj različen. Hkrati tovrstno merjenje ne loči med

pogostostjo in intenziteto strahu pred kriminaliteto (Farrall in Gadd, 2004; Gray, Jackson in Farrall, 2008). Številni raziskovalci so skušali izboljšati merjenje strahu pred kriminaliteto tako, da so spraševali po posameznih zločinih – poskus konkretizacije (Lagrange, Ferraro in Supancic, 1992; Warr in Stafford, 1983).

Warr (1987) jasno loči strah pred kriminaliteto od verjetnosti viktimizacije in kasneje s svojim modelom občutljivosti na izpostavljenost tveganju (ang. sensitivity to risk model) empirično podpre domnevo, da ocena verjetnosti viktimizacije v večji meri vpliva na strah pred kriminaliteto, če posameznik oceni, da gre za hujši zločin in bi bile posledice kriminalitete pri njem visoke (odnos med verjetnostjo kriminalitete in strahu pred kriminaliteto je moderiran s težo zločina in njegovih posledic).

Van der Wurff je strah pred kriminaliteto umestil v socialno psihološko teorijo. Predpostavil je, da obstajajo štiri dejavniki, ki so tesno povezani s strahom pred kriminaliteto (van der Wurff, van Staaldouin in Stringer, 1989):

- privlačnost (ang. attractivity), ki opisuje, v kolikšni meri posameznik meni, da je on sam ali njegova lastnina privlačna tarča kriminalnega dejanja;
- zli nameni (ang. evil intent), ki jih posameznik pripisuje drugemu posamezniku ali skupini;
- zaznava moči (ang. power factor), da ima posameznik nadzor nad možno grožnjo ali napadom posameznika. Zaznava moči vključuje presojo o lastni moči kot tudi presojo moči tistega, ki bi mu želel škodovati;
- ogrožajoče okoliščine (ang. criminalizable space), ki vključujejo karakteristike kraja, okoliščine, časa in prisotnost drugih ljudi.

Operacionalizacija merjenja strahu pred kriminaliteto je vključevala jasno opredelitev okoliščin, 6 scenarijev (vinjet), na primer glas zvonca zvečer, ko je posameznik sam doma in nikogar ne pričakuje, ki jim je sledilo vprašanje o občutku varnosti. Sledili sta po dve trditvi na dimenzijo socialnopsihološkega modela. Štiri dejavniki pojasnijo okrog 24 % variabilnosti strahu pred kriminaliteto (van der Wurff, van Staaldouin in Stringer, 1989).

Psihologi so pojav konceptualizirali s tremi komponentami, emocionalno, kognitivno in vedenjsko (Gabriel in Greve, 2003). Posameznik zazna situacijo kot ogrožajočo (kognicija), postane ga strah (čustva), zato se želi zaščititi ali umakniti iz ogrožajoče situacije (vedenje). Za merjenje vseh treh komponent je bil za države nekdanje Jugoslavije kreiran in uporabljen vprašalnik z indikatorji, ki merijo vse tri komponente strahu pred kriminaliteto (Djurić in Popović-Citić, 2013). Čustvena komponenta je vključevala šest scenarijev (zgodb), za katere je posameznik opredelil, kako ogroženega se počuti, kognitivna dimenzija je vključevala oceno verjetnosti, da se v naslednjih 12 mesecih zgodi katero od kriminalnih dejanj, vedenjska pa zaščitne mere, ki jih je posameznik uporabil. Jackson (Jackson, 2005) je gradil na Warrovi teoriji občutljivosti na izpostavljenost tveganju, sociopsihološkem modelu in Farrallovih predlogih za merjenje koncepta ter strah pred kriminaliteto v strukturno procesnem modelu povezal s tremi dimenzijami: zaznano verjetnostjo, zaznano kontrolo ter zaznanimi posledicami viktimizacije. Operacionalizacija vključuje po pet indikatorjev na dimenzijo, kjer se tri nanašajo na zločin nad posameznikom, dva pa na zločin nad premoženjem.

3 Veljavnost in zanesljivost merjenja strahu pred kriminaliteto

Merjenje je veljavno, če z merskim instrumentom res merimo tisto, kar želimo meriti. Vsebinska veljavnost se nanaša na vsebino vprašanj ali trditev (indikatorjev) in v kolikšni meri ti dobro opišejo, ali zrcalijo teoretični koncept (DeVellis, 2017). Preveri jo neodvisni strokovnjak na proučevanem področju, ki po pregledu vprašanj (indikatorjev) poda predloge oziroma oceno, v kolikšni meri ti zrcalijo teoretični koncept. Kriterijska veljavnost je lahko napovedna, kjer se primerja napoved merjenega pojava z že uveljavljenim merskim instrumentom z napovedjo pojava z novim instrumentom, ali sočasna, kjer se ugotavlja korelacija med merjeno in t. i. kriterijsko spremenljivko (DeVellis, 2017; Ferligoj, Leskošek in Kogovšek, 1995). Sočasna veljavnost se lahko ugotavlja tudi s primerjavo skupin, za katere je znano, da se v merjeni spremenljivki razlikujejo med seboj (na primer, da je strah pred osebno kriminaliteto večji kot strah pred premoženjsko, ali med osebami, ki so že kdaj bile viktimizirane, in drugimi). Pri konstruktivni veljavnosti predvidevamo, da bodo korelacije med indikatorji, ki merijo isto dimenzijo, močno korelirali med seboj, in šibkeje ali sploh ne z indikatorji, ki merijo drugo dimenzijo pojava ali drug pojav (Ferligoj et al., 1995). O veljavnosti konstrukta se presoja, ko so podatki že zbrani. Pri merjenju koncepta z enim samim indikatorjem, se ugotavlja korelacija

indikatorja z merami, ki na drugačen način merijo isti koncept. Pri merjenju koncepta z več indikatorji (koncept se v tem primeru imenuje konstrukt) se za preverjanje veljavnosti statistično gledano uporabi faktorska analiza, ki temelji na korelacijah med indikatorji, ki morajo biti visoke, če naj bi ti merili isti konstrukt. Campbell in Fiske (1959) kot del preverjanja konstruktne veljavnosti vidita tudi preverjanje diskriminantne veljavnosti, ki ugotavlja, ali sta dva konstrukta dovolj različna, da se ju ne da združiti v enega samega.

Zanesljivost merjenja se nanaša na ponovljivost in notranjo skladnost merjenja. Pričakuje se visoka povezanost med odgovori, če se merjenje ponovi na istih anketirancih v kratkem času (zanesljivost v času). Ravno tako se pričakuje visoka povezanost med odgovori na vprašanja znotraj istega vprašalnika, ki merijo isti konstrukt (notranja skladnost).

Merjenje strahu pred kriminaliteto z enim samim indikatorjem je imelo vprašljive vse tri tipe veljavnosti:

- Z enim samim indikatorjem je težko zajeti pomen (vsebino) celotnega koncepta.
- V zgodnji fazi merjenja so raziskovalci merili oceno tveganja za viktimizacijo in menili, da zrcali dejansko stopnjo kriminalitete v populaciji. Naleteli so na paradoks, da je strah pred kriminaliteto večji pri ženskah in starejših, pri čemer je v obeh skupinah incidenca viktimizacije v resnici nižja kot pri moških ali mlajših. To kaže na slabo sočasno kriterijsko veljavnost merjenja. Paradoks je bil pojasnjen z Warrovim modelom občutljivosti na izpostavljenost tveganju. Starejši in ženske so fizično in socialno ranljivejši, zato so posledice kriminalitete zanje hujše. Hkrati so raziskovalci razlike med spoloma pripisali socialni zaželenosti odgovorov (Sutton in Farrall, 2005), ki so skladni s stereotipom močnega moškega in šibke ženske (Farrall et al., 1997; Meško in Areh, 2003).
- Izsledki merjenja strahu pred kriminaliteto so bili različni, če je bil strah pred kriminaliteto merjen z zaprtimi ali odprtimi odgovori (Fattah, 1993) ali je bila uporabljena različna metoda zbiranja podatkov (Farrall in Gadd, 2004).

Zanesljivosti merjenja koncepta z enim indikatorjem raziskovalci niso preverjali. Boljše merske karakteristike (veljavnost in zanesljivost) so izkazali instrumenti, ki so strah pred kriminaliteto merili z več indikatorji. Jackson (Jackson, 2005, 2006, 2009) je na primer s pomočjo faktorске analize ugotovil, da ima strah pred kriminaliteto dve dimenziji: osebno in premoženjsko kriminaliteto. Ugotovil je, da se strah pred kriminaliteto jasno loči od ostalih dimenzij v procesnem modelu (je dovolj različen) in je zaskrbljenost zaradi osebne kriminalitete višja od premoženjske.

Dobre merske karakteristike (veljavnost) je izkazal tudi van der Wurfov vprašalnik. Veljavnost merjenja strahu pred kriminaliteto oz. občutka varnosti je bila preverjena v Sloveniji, na Škotskem in Nizozemskem (Meško in Farrall, 1999; Meško, Areh in Kury, 2004).

Konceptualizacija vprašalnika za merjenje kognitivne, čustvene in vedenjske komponente strahu pred kriminaliteto v državah nekdanje Jugoslavije se je izkazala za uspešno, saj je validacija jasno pokazala, da vprašalnik meri tri komponente. Tudi zanesljivost merjenja je bila ustrezna.

Hiter pregled zadnjih petih objavljenih člankov na temo strahu pred kriminaliteto, kot so navedeni v vmesniku Web of Science z dne 5. 8. 2020, pokaže, da raziskovalci za merjenje strahu pred kriminaliteto uporabljajo več indikatorjev. Od zadnjih petih člankov le eden uporabi Jacksonovo operacionalizacijo merjenja strahu pred kriminaliteto (Helfgott, Parkin, Fisher in Diaz, 2020), ostali uporabljajo mere z več indikatorji, ki so jih razvili še nekateri drugi raziskovalci in niso temeljile na predlogih Jacksona ali Farralla (Choi in Merlo, 2020; Kononenko in Kukar, 2007; Lytle, Intravia in Randa, 2020; Tchinda in Kim, 2020; Woo, Pedneault, Willits, Stohr in Hong, 2020). Pri merah, ki jih navajajo kot uporabljene v drugih raziskavah, je preverjena predvsem zanesljivost merjenja (notranja skladnost), ne pa tudi konstruktna veljavnost (Scarborough, Like-Haislip, Novak, Lucas in Alarid, 2010). Zanesljivost je potreben, ne pa zadosten pogoj za veljavnost merjenja (DeVellis, 2017; Ferligoj et al., 1995).

4 Zaključek

Zaupanje v izsledke raziskav je temeljnega pomena tako za raziskovalce kot odločevalce. Raziskovanje strahu pred kriminaliteto nudi dober vpogled v nekatere korake merskega procesa in številne izzive, pred katere so bili postavljeni raziskovalci, preden so lahko prišli do zaključkov, v katere je mogoče zaupati in na njih graditi strategijo upravljanja in delovanja v skupnosti, da bi ta predstavljala zdravo jedro družbe in države.

Literatura

- Baker, M. H., Nienstedt, B. C., Everett, R. S. in McCleary, R. (1983). The impact of a crime wave: Perceptions, fear, and confidence in the police. *Law & Society Review*, 17(2), 319–336. doi:10.2307/3053350
- Campbell, D. T. in Fiske, D. W. (1959). Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix. *Psychological Bulletin*, 56(2), 81–105. doi:10.1037/h0046016
- Chataway, M. L. in Hart, T. C. (2016). (Re)Assessing contemporary »fear of crime« measures within an Australian context. *Journal of Environmental Psychology*, 47, 195–203. doi:10.1016/j.jenvp.2016.06.004
- Choi, J. in Merlo, A. V. (2020). Gender identification and the fear of crime: Do masculinity and femininity matter in reporting fear of crime? *Victims and Offenders*. doi:10.1080/15564886.2020.1787282
- Conklin, G. H. (1976). The impact of crime. *Social Forces*, 54(4), 957–958. doi:10.1093/sf/54.4.957
- DeVellis, R. F. (2017). *Scale development: Theory and applications* (4. izd.). Thousand Oaks: Sage.
- Djurić, S. in Popović-Citić, B. (2013). Fear of crime in the capital cities of the former Yugoslav Republics. *Sociologija*, 55(1), 91–114. doi:10.2298/soc1301091d
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J. in Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the »fear of crime«: Findings from a major methodological study. *British Journal of Criminology*, 37(4), 658–679. doi:10.1093/oxfordjournals.bjc.a014203
- Farrall, S. in Gadd, D. (2004). Evaluating crime fears. *Evaluation*, 10(4), 493–502. doi:10.1177/1356389004050216
- Fattah, E. A. (1993). Research on fear of crime: Some common conceptual and measurement problems. V W. Bilsky, C. Pfeiffer in P. Wetzels (ur.), *Fear of crime and criminal victimization* (str. 45–70). Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Ferligoj, A., Leskošek, K. in Kogovšek, T. (1995). *Zanesljivost in veljavnost merjenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ferraro, K. F. in Grange, R. L. (1987). The measurement of fear of crime. *Sociological Inquiry*, 57(1), 70–97. doi:10.1111/j.1475-682X.1987.tb01181.x
- Gabriel, U. in Greve, W. (2003). The psychology of fear of crime: Conceptual and methodological perspectives. *British Journal of Criminology*, 43(3), 600–614. doi:10.1093/bjc/azg600
- Garofalo, J. in Laub, J. (1978). The fear of crime: Broadening our perspective. *Victimology*, 3(3/4), 242–253.
- Gray, E., Jackson, J. in Farrall, S. (2008). Reassessing the fear of crime. *European Journal of Criminology*, 5(3), 363–380. doi:10.1177/1477370808090834
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4(2), 79–150. doi:10.1177/026975809600400201

- Helfgott, J. B., Parkin, W. S., Fisher, C. in Diaz, A. (2020). Misdemeanor arrests and community perceptions of fear of crime in Seattle. *Journal of Criminal Justice*, 69. doi:10.1016/j.jcrimjus.2020.101695
- Hirschfield, A. in Bowers, K. J. (1997). The effect of social cohesion on levels of recorded crime in disadvantaged areas. *Urban Studies*, 34(8), 1275–1295. doi:10.1080/0042098975637
- Jackson, J. (2005). Validating new measures of the fear of crime. *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice*, 8(4), 297–315. doi:10.1080/13645570500299165
- Jackson, J. (2006). Introducing fear of crime to risk research. *Risk Analysis*, 16(1), 253–264. doi:10.1111/j.1539-6924.2006.00715.x
- Jackson, J. (2009). A psychological perspective on vulnerability in the fear of crime. *Psychology, Crime and Law*, 15(4), 365–390. doi:10.1080/10683160802275797
- Kononenko, I. in Kukar, M. (2007). *Machine learning and data mining: Introduction to principles and algorithms*. Sawston: Woodhead Publishing.
- Lagrange, R. L., Ferraro, K. F. in Supancic, M. (1992). Perceived risk and fear of crime: Role of social and physical incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29(3), 311–334. doi:10.1177/0022427892029003004
- Lytle, D., Intravia, J. in Randa, R. (2020). An understudied population? Exploring the factors associated with fear of crime in a semi-rural environment. *Deviant Behavior*, 1–17. doi:10.1080/01639625.2020.1793544
- Meško, G. in Areh, I. (2003). Strah pred kriminaliteto v urbanih okoljih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(3), 256–264.
- Meško, G. in Farrall, S. (1999). The social psychology of the fear of crime: A comparison of Slovenian, Scottish and Dutch local crime surveys. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 35(2), 151–159.
- Meško, G., Areh, I. in Kury, H. (2004). Testing social-demographic and social-psychological models of fear of crime in Slovenia. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe; Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 642–655). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice.
- Scarborough, B. K., Like-Haislip, T. Z., Novak, K. J., Lucas, W. L. in Alarid, L. F. (2010). Assessing the relationship between individual characteristics, neighborhood context, and fear of crime. *Journal of Criminal Justice*, 38(4), 819–826. doi:10.1016/j.jcrimjus.2010.05.010
- Sutton, R. M. in Farrall, S. (2005). Gender, socially desirable responding and the fear of crime: Are women really more anxious about Crime? *British Journal of Criminology*, 45(2), 212–224. doi:10.1093/bjc/azh084
- Tchinda, P. E. in Kim, S. N. (2020). The paradox of «eyes on the street»: Pedestrian density and fear of crime in Yaoundé, Cameroon. *Sustainability*, 12(13). doi:10.3390/su12135300
- Van der Wurff, A., van Staalduinen, L. in Stringer, P. (1989). Fear of crime in residential environments: Testing a social psychological model. *The Journal of Social Psychology*, 129(2), 141–160. doi:10.4324/9781315086613-20
- Villarreal, A. in Silva, B. F. A. (2006). Social cohesion, criminal victimization and perceived risk of crime in Brazilian neighborhoods. *Social Forces*, 84(3), 1725–1753. doi:10.1353/sof.2006.0073
- Warr, M. (1987). Fear of victimization and sensitivity to risk. *Journal of Quantitative Criminology*, 3(1), 29–46. doi:10.1007/BF01065199
- Warr, M. in Stafford, M. (1983). Fear of victimization: A look at the proximate causes. *Social Forces*, 61(4), 1033–1043. doi:10.1093/sf/61.4.1033
- Woo, Y., Pedneault, A., Willits, D. W., Stohr, M. K. in Hong, M. (2020). Children of mixed-ethnic heritage and adverse life outcomes: A comparison of two Korean adolescent samples. *Youth and Society*, 52(5), 820–849. doi:10.1177/0044118X18772697